

СУТНІСНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА» ТА «ІНФОРМАТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Стаття присвячена теоретичному вивченню феноменів, пов'язаних зі здатністю до інформаційної діяльності та застосування інформаційних технологій. Ця проблема в умовах всебічної комп'ютеризації та переходу до інформаційного суспільства стає все більш актуальною.

Один аспект вивчення пов'язаний з інформаційною культурою. Більшість авторів вважають її складником загальної або професійної культури особистості. Частина дослідників у своїх визначеннях феномену «інформаційна культура» виокремлюють інформаційну компетентність, яка є другим аспектом проведеного аналізу.

Не менш важливою для проведення аналізу стало ознайомлення з компонентним складом інформаційної культури та інформатичної компетентності. Узагальнення його результатів засвідчило наявність спільних компонентів у структурі цих двох феноменів: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного і рефлексивного. Цей ракурс свідчить про подібність цих двох феноменів. У той же час було виявлено, що частина науковців вважають інформатичну компетентність одним з компонентів інформаційної культури. Ці дані доводять, що інформаційна культура є більш високим щаблем здатності до інформаційної діяльності та застосування інформаційних технологій.

Представлені аргументи довели безперервність становлення інформаційної культури особистості. Цей процес здійснюється в послідовності: комп'ютерна грамотність → готовність до інформаційної діяльності → інформаційна компетентність → інформаційна культура. Комп'ютерна грамотність розвивається в закладах середньої освіти. Вища освіта створює всі умови для поступового оволодіння готовністю до застосування ІТ (на бакалаврському рівні) та інформатичною компетентністю (на рівнях магістра і доктора філософії). Становлення ж інформаційної культури – безперервний процес в середовищі професійної діяльності.

Представлені в статті результати теоретичного аналізу можуть стати основою вивчення базових понять дослідження інформатичної компетентності майбутніх докторів філософії в галузі освіти та виокремлення її складників.

Ключові слова: інформатична компетентність, інформаційна компетентність, інформаційна культура, інформаційне суспільство, компоненти, майбутній фахівець, становлення.

Постановка проблеми. Всеохоплююча комп'ютеризація сучасного суспільства, експоненційне зростання обсягів інформації, обмежені можливості людини в опануванні необхідних їй для успішної професійної діяльності знань свідчать про важливість підготовки фахівця, який володіє високим рівнем роботи з інформацією. Збільшення розриву між великими обсягами інформації та тенденцією до глобалізації доводять необхідність підготовки фахівців до майстерного оперування інформацією та володіння засобами її обробки.

Новітні тенденції свідчать про розгляд цієї проблеми, зважаючи на культурологічний та компетентнісний підходи. Згідно з першим підходом науковці звертають увагу на інформаційну культуру в загальнотеоретичному та педагогічному аспектах. Загальнотеоретичний пов'язаний з філософським (Л. Винарик, О. Прудникова та інші) та соціокультурним (М. Антонченко, Н. Водопьянова, Л. Чередник та інші) розумінням цього феномену. Окремого розгляду заслуговує формування інформаційної культури, чому присвячені науко-

во-педагогічні роботи. Педагогічні основи її розуміння висвітлюють в своїх публікаціях М. Жалдак, С. Каракозов, Ю. Рамський та інші. Формування цього виду культури в майбутніх фахівців різних спеціальностей було об'єктом досліджень Н. Волкової, О. Значенко, А. Коломієць, М. Коляди, Т. Плеханової, І. Смирнової та інших.

Однак сучасні тенденції вищої освіти спрямовані на формування компетентного фахівця, для чого на всіх її рівнях (бакалаврському, магістерському та докторському) створюються умови для підготовки здобувачів, здатних до пошуку, обробки і аналізу інформації та до застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Вони пов'язані з впровадженням освітніх нормативів, які ґрунтуються на компетентнісній основі. Тому зрозуміло, що вища освіта опікується формуванням в майбутніх фахівців компетентності, пов'язаної з інформаційною діяльністю та використанням ІКТ. Цю проблему розглядають М. Головань, П. Грабовський, В. Жукова, Л. Петухова, О. Спірін та інші.

Метою статті є вивчення двох важливих для ефективного виконання професійної діяльності

якостей – інформаційної культури та інформатичної компетентності. Для цього були поставлені такі завдання: порівняти сутність визначень цих феноменів у різних авторів; здійснити співставлення компонентної структури інформаційної культури та інформатичної компетентності; визначити головні акценти їх формування.

Дослідження проблеми співвідношення та порівняльного аналізу двох цих понять ми здійснили окремо, вивчивши сутність кожного феномену.

У С. Каракозова інформаційна культура є частиною базисної культури особистості, що дає змогу їй ефективно виконувати всі види дій з інформацією [8, с. 55]. Такої ж думки дотримується й М. Вохришева, даючи авторське визначення цього феномену: інформаційна культура – сфера культури, що пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві і формуванням інформаційних якостей особистості [2, с. 26]. З цих визначень зрозуміло, що автори розглядають інформаційну культуру за двома спрямуваннями – на суспільство та на особистість. Відповідно, розвиненість інформаційної культури суспільства впливає на її розвиток в кожній особистості та навпаки – сформованість інформаційної культури переважної більшості суб'єктів соціуму відбивається на інформаційній культурі суспільства. Розвиток цих двох видів інформаційної культури впливає на професійну діяльність фахівця: суспільна – опосередковано, у вигляді вимог, а особистісна – безпосередньо, позначаючись на інформаційній культурі фахівця. Формуванню інформаційної культури фахівця присвячена більшість сучасних досліджень, оскільки йому доведеться працювати в умовах інформаційного суспільства, яке сьогодні активно формується.

Здебільшого дослідники звертають увагу на інформаційну культуру майбутнього вчителя. Таке положення цілком виправдано, оскільки саме вчитель навчає майбутніх представників інформаційного суспільства. Для інших фахівців володіння інформаційною культурою забезпечує здатність до ефективної діяльності в умовах динамічного соціально-професійного середовища та в інформаційному просторі сучасного суспільства.

Проблема формування інформаційної культури майбутнього вчителя висвітлена в дослідженнях Н. Волкової, О. Значенко, А. Коломієць, І. Смирнової, О. Шиман та інших. Інформаційна культура важлива також для майбутніх економістів (М. Коляда, О. Оршанський, Т. Плеханова та інші), соціальних працівників (О. Повідайчик), архітекторів (В. Литвин). Більшість авторів вважають її частиною культури більш високого порядку – професійної (Н. Волкова [3, с. 13], Т. Плеханова [14, с. 10], І. Смирнова [18, с. 6]) або загальної (О. Значенко [7, с. 8], О. Повідайчик [15, с. 7]).

Вивчення низки визначень поняття «інформаційна культура» довело, що дослідники здебільшого пов'язують цей вид культури з виконанням дій з інформацією та застосуванням засобів її обробки [7; 8; 10; 15]. Таке розуміння більше співвідноситься з готовністю до інформаційної діяльності або до застосування ІТ. Також дослідники розглядають інформаційну культуру фахівця з позиції наявності у нього інформаційної компетентності [3; 8; 11; 14]. Представлені аспекти розуміння інформаційної культури доводять її провідне місце в ланцюгу: комп'ютерна грамотність → готовність до інформаційної діяльності → інформатична компетентність → інформаційна культура. Цей аспект підтверджує і тлумачення терміну «культура» як рівня оволодіння тією чи іншою галуззю знань або діяльності [19, с. 151]. Отже, інформаційна культура, на нашу думку, проєктується на професійну діяльність.

Вплетення компетентності у визначення інформаційної культури свідчить про необхідність ознайомлення з тлумаченням цього поняття. Додатковим аргументом є Закон України «Про вищу освіту», який наголошує на компетентнісній парадигмі [16]. Отже, необхідно розібратися з цим видом компетентності. Огляд наявних публікацій свідчить про доволі жваве вивчення інформаційної або інформатичної компетентності.

Дослідники інформаційної компетентності у своїх роботах розглядають її переважно як інтегральну якість особистості. Наприклад, у С. Савельєвої вона характеризує успішність інформаційної діяльності фахівця, що відображає здатність і готовність реалізувати знання, вміння, навички і способи пошуку, обробки інформації [17, с. 11]; у Н. Баловсяк – поєднує здатність особистості до визначення інформаційної потреби, виконання роботи з інформацією, здійснення ефективної роботи з ІТ [1, с. 12]; у О. Нікулочкіної – «виявляється в інформаційній діяльності, формується й розвивається в процесі пізнання та перетворення інформаційного середовища» [12, с. 8]. Одночасно існує поняття інформатична компетентність, яку В. Жукова вважає професійно-особистісною якістю [6, с. 7]; М. Головань – інтегративним утворенням особистості [4, с. 64]; Л. Петухова – «...здатністю до реалізації системного обсягу знань, умінь і навичок набуття та трансформації інформації...» [13, с. 20]. Ми погоджуємося з О. Спіріним, який розмежовує ці два поняття, акцентуючи інформаційну компетентність на здатності до застосування ІКТ, а інформатичну – на здатності до використання всього спектру можливостей інформатики. Отже, інформатична компетентність є більш значимою, порівняно з інформаційною компетентністю.

Сутнісний порівняльний аналіз двох феноменів – інформаційної культури та інформатичної

компетентності – не може бути повним без розгляду їх компонентного складу. Результати покомпонентного аналізу структури інформаційної культури (Н. Волкова, Т. Плеханова, О. Повідайчик) та інформаційної / інформатичної компетентності (М. Головань, П. Грабовський, О. Нікулочкіна, Л. Петухова, С. Савельєва) представлено у табл. 1.

Її вміст свідчить про те, що мотиваційний (мотиваційно-ціннісний, мотиваційно-особистісний) компонент є обов'язковим складником інформаційної культури або компетентності. Когнітивний і діяльнісний (або когнітивно-діяльнісний) компоненти важливі для оволодіння цим видом культури або компетентності. Одночасно ми звернули увагу на

те, що аналогом когнітивного компоненту може бути змістовий (О. Повідайчик) або інформаційний (С. Савельєва); для діяльнісного – заміною виступає операційний компонент (Н. Волкова, О. Повідайчик), або уміння (Л. Петухова). Схожими на когнітивно-діяльнісний компонент є інформаційно-технологічний (Т. Плеханова) та процесуально-змістовий (О. Нікулочкіна). Останнім дуже важливим в структурі інформаційної культури та інформатичної компетентності є рефлексивний компонент або подібні йому ціннісно-рефлексивний (М. Головань) та регулятивно-рефлексивний (О. Нікулочкіна).

Проведений порівняльний аналіз компонентної структури інформаційної культури та інформатич-

Таблиця 1

Порівняльний аналіз компонентного складу інформаційної культури та компетентності

Автор	Феномен	Компоненти
Н. Волкова (2009 р.) [3, с. 8]	Інформаційна культура майбутніх учителів трудового навчання	мотиваційний
		операційний
		творчий
Т. Плеханова (2006 р.) [14, с. 11]	Інформаційна культура майбутнього економіста	соціально-професійний
		інформаційно-технологічний
		особистісно-мотиваційний
О. Повідайчик (2007) [15, с. 18]	Інформаційна культура майбутнього соціального працівника	мотиваційний
		емоційно-вольовий
		змістовий
		операційний
М. Головань (2007 р.) [4, с. 69]	Інформатична компетентність особистості	мотиваційний
		емоційно-вольовий
		когнітивний
		діяльнісний
		ціннісно-рефлексивний
П. Грабовський (2016 р.) [5, с. 60]	Інформаційна компетентність вчителя природничо-математичних предметів	мотиваційно-ціннісний
		когнітивно-діяльнісний
		рефлексивний
О. Нікулочкіна (2009 р.) [12, с. 9]	Інформаційна компетентність вчителя початкових класів	мотиваційно-ціннісний
		процесуально-змістовий
		регулятивно-рефлексивний
Л. Петухова (2009 р.) [13, с. 23]	Інформатична компетентність майбутнього вчителя початкових класів	мотивація
		знання
		уміння
		здатність
С. Савельєва (2010 р.) [17, с. 13]	Інформаційна компетентність майбутнього інженера	рефлексія
		мотиваційно-особистісний
		діяльнісний
		інформаційний

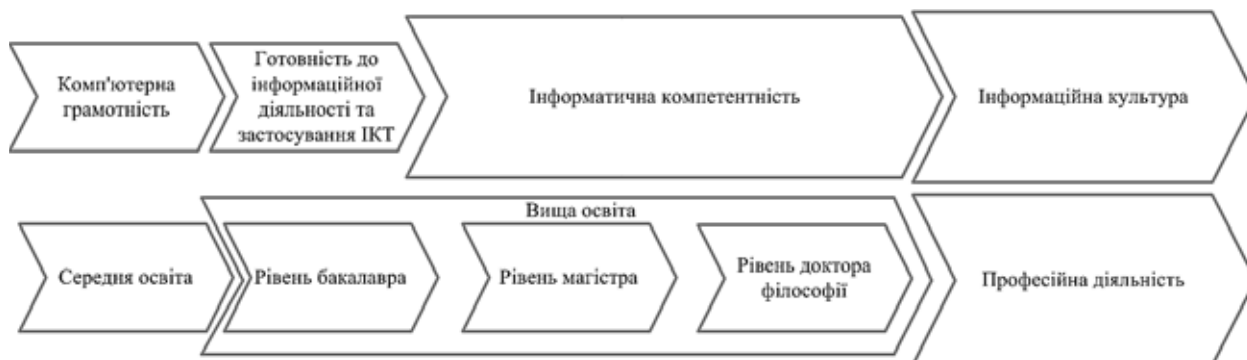

Рис. 1. Послідовність становлення інформаційної культури

ної компетентності довів їх подібність. Одночасно декілька дослідників (А. Коломієць [10, с. 20], В. Литвин [11, с. 68], І. Смирнова [18, с. 7]) інформаційну / інформатичну компетентність вважають компонентом інформаційної культури.

Отже, розглянуті феномени можна було б вважати аналогами, якби не наступний аргумент. Інформаційна культура є провідною якістю, становлення якої є безперервним процесом в послідовності: комп'ютерна грамотність → готовність до інформаційної діяльності → інформатична компетентність → інформаційна культура. Комп'ютерна грамотність засвоюється особистістю на етапі отримання середньої освіти, готовність до інформаційної діяльності та застосування ІКТ формується на бакалаврському рівні навчання, інформатичною компетентністю людина оволодіває в процесі навчання в магістратурі та аспірантурі, а становлення інформаційної культури фахівця відбувається протягом всього процесу його професійної діяльності (рис. 1).

Висновки. Проведений змістовий аналіз визначень понять «інформаційна культура» та «інформатична компетентність» довів аналогічність розглянутих феноменів. У їх структурі дослідники виділяють мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти, що також свідчить на користь подібності цих якостей. Всі вони сприяють ефективному здійсненню професійної діяльності. Однак становлення інформаційної культури є безперервним процесом в умовах професійної діяльності, який починається в закладах освіти з оволодіння комп'ютерною грамотністю, готовністю до інформаційної діяльності та застосування ІКТ, інформативною компетентністю. До перспективних напрямів подальших досліджень ми відносимо визначення компонентної структури інформатичної компетентності майбутнього доктора філософії в галузі освіти.

Список використаної літератури:

1. Баловсяк Н.В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 27 с.
2. Библиотечноеведение, библиографоведение и информатика: терминологический путеводитель / науч. ред. М.Г. Вохрышева. Москва : Либерея-Библинформ, 2007. 104 с.
3. Волкова Н.В. Формування інформаційної культури студентів індустріально-педагогічних факультетів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2009. 20 с.
4. Головань М.С. Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. Луцьк, 2007. № 4. С. 62–69.
5. Грабовський П.П. Розвиток інформаційної компетентності вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній педагогічній освіті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ун-т менеджменту освіти НАПН України. Київ, 2016. 250 с.
6. Жукова В.М. Формування інформатичної компетентності майбутнього вчителя математики в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2009. 20 с.
7. Значенко О.П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 20 с.
8. Каракозов С.Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности. *Педагогическая информатика*. Москва, 2000. № 2. С. 41–55.
9. Коломієць А.М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 42 с.
10. Литвин В.А. Формування інформаційної культури майбутніх архітекторів у професійній підготовці вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Львівський наук.-практ. центр ін.-ту професійно-технічної освіти НАПН України. Львів, 2016. 248 с.
11. Нікулочкіна О.В. Розвиток інформаційної компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2009. 20 с.

12. Петухова Л.Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2009. 49 с.
13. Плеханова Т.А. Формирование информационной культуры в профессиональной подготовке будущих специалистов экономического профиля : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Саратов, 2006. 19 с.
14. Повідайчик О.С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2007. 20 с.
15. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Голос України. 2014. 06 серпня. № 148.
16. Савельева С.В. Формирование информационной компетентности будущих инженеров в вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Челябинск, 2010. 24 с.
17. Смирнова І.М. Формування інформаційної культури майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2004. 20 с.
18. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках / Редактор-координатор Г.В. Осипов. Москва : Издательство НОРМА, 2000. 488 с.
19. Спірін О.М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-орієнтованих компетентностей вчителя інформатики. Інформаційні технології і засоби навчання. Київ, 2009. № 5. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3733/2/09somtio.htm> (дата звернення: 22.05.2016).

Pshenychna O. Essential analysis of concepts “informational culture” and “informatics competence”

The article is devoted to theoretical study of phenomena related to the ability for informational activity and informational technologies applying. This problem is becoming more and more relevant in the context of comprehensive computerization and the transition to the informational society.

One aspect of learning is related to informational culture. Most authors consider it to be a part of the general or professional culture of the individual. Part of the researchers in their definitions of the phenomenon of “informational culture” distinguish informatics competence, which is the second aspect of the analysis. Its results proved that for the most part, informational/informatics competence is considered an integral feature of the individual.

No less important for the analysis was the introduction to the component content of informational culture and informatics competence. The generalization of its results was confirmed by the availability of common components in the structure of these two phenomena: motivational, cognitive, functional and reflexive. This angle proves the similarity of these two phenomena. At the same time, it was discovered that some scholars consider informatics competence as one of the components of informational culture. These data prove that informational culture is a higher level of ability for informational activity and informational technologies applying. In addition, the informational culture is not formed or developed, it can only occur its formation. And this process is quite long.

The presented arguments proved the continuity of the formation of informational culture of the individual. This process is carried out in sequence: computer literacy → readiness for information activity → informational competence → informational culture. There is a time for the development of each of these phenomena. Computer literacy develops in institutions of secondary education. Higher education creates all the conditions for the gradual acquisition of readiness for application of IT (at the bachelor level) and informatics competence (at the levels of the master’s degree and doctor of philosophy). The formation of informational culture is a continuous process in the professional activity.

The results of the theoretical analysis presented in the article may become the basis for studying the basic concepts of the research of the informational competence of future doctors of philosophy in the field of education and the selection of its components.

Key words: *informatics competence, informational competence, informational culture, informational society, components, future specialist, formation.*